

Záró megjegyzések

Tévhit, hogy a tudományos kutatási eredmények rövid távon gazdasági hasznot képesek generálni. Korábbi vizsgálataink (Vinkler, 2008) kimutatták, hogy az országok K+F-re fordított támogatásának mértékét elsősorban a *pénzügyi lehetőségek* és nem a szükségletek határozzák meg. Azok az országok, amelyek nem rendelkeznek a sikerhez szükséges mértékű kutatási potenciállal, jobban teszik, ha inkább az oktatásba és az infrastruktúrába ruháznak be, semmint a kutatásba. A társadalmi-gazdasági fejlődésnek egy viszonylag

magas szintjéről azonban a további fejlődés már csak a tudományos kutatások által elért újabb ismeretek révén lehetséges.

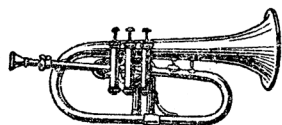
Fentiek értelmében az országos tudománypolitika kialakításához mind a társadalmi-gazdasági igényeket, mind a rendelkezésre álló K+F-potenciál méretét és szerkezetét, mind annak korábbi teljesítményét rendszeresen, szakszerűen, nemzetközi összehasonlításban fel kell(ene) mérni.

Kulcsszavak: *tudományos publikációk száma, országok publikációs teljesítménye, legidézettebb cikkek aránya, publikációk szakterületenként*

IRODALOM

- King, David A. (2004): The Scientific Impact of Nations. *Nature*. 430, 6997, 311–316. DOI:10.1038/430311a
- Moed, Henk F. – Glänzel, Wolfgang – Schmoch, Ulrich (eds.) (2004): *Handbook of Quantitative Science and Technology Research*. Dordrecht: Kluwer • <http://tinyurl.com/y74dn7qf>
- Narin, Francis – Hamilton, Kimberly S. – Olivastro, Dominic (1997): The Increasing Linkage between

- U.S. Technology and Public Science. *Research Policy*. 26, 3, 310–330. DOI: 10.1016/S0048-7333(97)00013-9
- Schubert András – Mosoniné Fried Judit (2006): A magyar tudomány mérhető teljesítménye. *KSZI tanulmány*. 2006. 07. 10.
- Vinkler Péter (2008): Correlation between the Structure of scientific Research, Scientometric Indicators and GDP in EU and Non EU Countries. *Scientometrics*. 74, 2, 237–254. DOI: 10.1007/s11192-008-0215-z

A KOSSUTH-DÍJ LÉTREHOZÁSA

N. Szabó József

a politikatudomány kandidátusa, dr. habil, professor emeritus,
Nyíregyházi Egyetem Társadalom- és Kultúratudományi Intézet
khavacs@gmail.com

A kitüntetés alapításához vezető út

A Magyar Kommunista Párt (MKP) III. kongresszusa 1946 őszén meghirdette a „nép ellenségeinek” a hatalomból való kizorítását, és a baloldali szociáldemokraták aktív támogatásával, valamint a „parasztpártok” baloldalanak együttműködésével 1947 elejétől egyfajta hegemónisztikus hatalomgyakorlást valósított meg. A diktatórikus hatalmi gépezet „sikeres” kiépítése mellett a kommunisták számára azonban világossá vált, hogy a rendszer politikai és társadalmi elfogadottság nélkül nehezen működtethető, ezért szükség volt legitimációs támogatásra. A kommunista hatalom megszilárdításában fontos legitimációs és legitimációs eszköz lehetett volna a parlamenti többség megszerzése. Az 1947. augusztus 31-i, úgynevezett *kékcédulás* csalásos országgyűlési választás azonban nem hozta meg a kommunisták számára a társadalmi-politikai legitimációt. A választási eredmények ugyanis azt mutatták, hogy a lakosság többsége a polgári életforma, a magántulajdonon alapuló rendszer mellett voksolt. Az ellenzéki pártok és a kisgazdák együttesen a szavazatok 55%-át szereztek meg (Gergely –

Izsák, 2000.). Ha ehhez még hozzávesszük, hogy a Szociáldemokrata Pártra (SZDP) és a Nemzeti Parasztpártra (NPP) szavazók egy része sem egy kommunista berendezkedésben látta az ország politikai jövőjét, akkor kijelenthetjük, hogy az MKP politikai legitimitációja és össz társadalmi elfogadottsága nem úgy alakult, ahogy azt a párt elképzelte.

A Magyar Kommunista Párt számára a legitimitáció részeként már 1945-től nagy fontossága volt az értelmiség, különösen a tudományos elit támogatásának. A párt látta, hogy az elit nélkül nincs újjáépítés és modernizáció, és cselekvő részvétele nélkül a bevezetendő szocializmus sem valósítható meg. A háború után a perspektíva nélkülinek tűnő világban a rossz életkörülmények mellett, továbbá a felsőoktatás és az MTA katasztrófális helyzetében a tudományos elit megnyeréséhez vezető úton az első legfontosabb lépés az életkörülmények javítása, illetve az elfogadható kutatási feltételek biztosítása lehetett. Az MKP ezért 1947 nyarán a tudományos elit életszínvonal-emelése, státusrendezése, valamint a kutatási feltételek javítása érdekében több lépést tett. Az életszínvonal-javító intézkedések hatására a tudományos elit bizonyos csoportjai kezdték feladni a párttal szembeni bizalmatlanságukat, a az elit egyes tagjai is kezdték „felismerni” az új történelmi helyzetet. Ugyanakkor volt egy csoportja az elitnek, amely a

¹ A tanulmány a Kossuth-díjat a tudománypolitika és a tudományos elitek aspektusából elemzi, ezért más csoportokkal a dolgot nem foglalkozik.

diktatorikus intézkedések hatására szembe fordult a kommunistákkal. A „szembehelyezkedők” között voltak olyanok is, akik korábban egy ideig együttműködtek a baloldallal, sőt még az MKP-vel is szimpatizáltak.

A polgári demokrácia megvalósíthatósága esélyének elvesztése után a tudományos elit egy része emigrációba menekült. A rendszer Magyarországon maradt „ellenségei” közül viszont sokan börtönbe kerültek.

1947 őszén a diktatúra hatalmi gépezete formálisan már „jól” működött, „szilárdnak” tűnt, ám a kommunista vezetés láthatta, hogy a választások nem legitimálták a hatalmát. Ebben a helyzetben a pártnak nagyobb társadalmi támogatottság megszerzésére lett volna szüksége. Ennek az új támogatói rétegnek a biztosítását a kommunisták elsődlegesen a nagy presztízsű tudományos, művészeti és kulturális elitben látták, ezen kívül a kétkezi dolgozók legjobbjainak megnyerésén keresztül is bázisuk szélesítését remélték.

A redisztribúció már kialakított anyagi juttatásai mellett fontossá vált az erkölcsi elismerést jelentő értékes, nagy presztízsű kitüntetések adományozása. 1947-ben a hatalom számára az erkölcsi megbecsülés azért is sürgető volt, mert a háború után megszüntette az előző rendszerekben adományozott kitüntetéseket, és három éven át nem adott díjakat.

A kommunista társadalom- és művelődéspolitikában ezért jelentős állomás volt, hogy a Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottsága (MKP KB) 1947 szeptemberében javasolta: Kossuth-díjjal kell jutalmazni az alkotómunka legkiválóbb szellemi és fizikai teljesítményeit.² Az elképzelés leszögezte, hogy

a hároméves terv megindításával az ország újjáépítése döntő szakaszhoz érkezett, és ahhoz az ország termelőerőinek hatalmas fejlesztésére van szükség, ami viszont szükségessé teszi, hogy jutalomdíjjal tüntessék ki az ország legkiválóbb tudósait, alkotóművészeit, mind azokat, akik az újjáépítés sikeréhez kiváló teljesítményekkel különösképpen hozzájárulnak. A PB javaslata szerint évente 25 és 50 ezer forintos díjakat kell kiosztani, melyet egy huszonöt tagú jelölőbizottság javaslatára a köztársasági elnök adományoz. Az első díjosztást 1948. március 15-ére tervezték. Meghatározták a díj fő csoportjait is: I. Természet-tudományi díj, II. Szellemi tudományi díj, III. Művészeti-irodalmi díj, IV. Gyakorlati munkát elismerő díj (*Szabad Nép*, 1947. szeptember 14.). A kitüntetés alapításával a „koalíciós” pártok is egyetértettek, a kérdéssel sajtójuk azonban csak 1948 januárjától foglalkozott.

Az MKP nemcsak kezdeményezője volt a Kossuth-díj alapításának, hanem a kimunkálásban is meghatározó szerepet játszott. Az MKP Köznevelési Bizottsága 1948. február 3-i ülésén tárgyalta a Kossuth-díj alapításáról szóló törvény végrehajtási utasítását. Az ülésen részt vettek: Révai József, Horváth Márton, Mérei Ferenc, Kállai Gyula, Alexits György, Novák Károly, Szávai Nándor és Lukács György.

A Közművelődési Bizottság határozata alapján a Kossuth-díj jelölő bizottságának 25 tagból kell állnia. Úgy döntöttek, hogy ne az egyes intézmények delegálják, hanem a kultuszminiszter javaslatára a kormány nevezze ki a meghívott tagokat. A bizottság határozata alapján a jelölő bizottság összetételének meg kellett felelnie az egyes díjágazatoknak, és azt is meghatározta, hogy a kinevezés egy évre szól. Arról is döntöttek, hogy az előkészítő bizottság ne tíz-tíz, hanem öt-öt tagból álljon,

s hogy a jelölőbizottság titkárát nem három évre, hanem egy évre kell megbízni. A határozat szerint a bizottság ülései titkosak, és a jelölőbizottság javaslatát a kultuszminiszter a minisztertanács elé viszi. Arról is gondoskodtak, hogy az egyes díjágazatokra felterjesztett díjak száma mellett a végrehajtási utasításban meg kell jelölni azt is, hogy ebből a számból hány tartozik az első és a második díjba. A díjágazatok felsorolásánál a sommás megjelölést konkretizálni kell, továbbá részletezni szükséges az összes művészeti és tudományos ágat. Előírták, hogy az egyes csoportokban csak abban az esetben lehet több díjat kiosztani, ha a díjakat megosztják. Az újjáépítési gyakorlat munkájáért kiosztott díjakat sem lehet sommásan egy pontba venni, hanem kategorizálni kell, ezért ki kell mondani, hogy kategóriánként hány első, hány második díj kerül kiosztásra. A Köznevelési Bizottság megbízta Novák Károlyt, Horváth Mártont és Mérei Ferencet, hogy a végrehajtás megfogalmazása a fentiek szerint történjen.

A díj parlamenti fogadtatása

A kommunista elképzelésnek megfelelően már két nap múlva, 1948. február 5-én Ortutay Gyula *vallás-* és közoktatásügyi (VKM) miniszter betervezte a Kossuth-díj alapításáról szóló törvényjavaslatot. A betervezéshez hozzászóló ellenzéki és párton kívüli képviselők bizonyos fenntartások ellenére elismerően nyilatkoztak a törvényjavaslatról. Lukács Vilmos a Független Magyar Demokrata Párt képviselője például azért üdvözölte a Kossuth-díjat, mert hitte és remélte, hogy a demokrácia az alkotó munkát mindig és minden körülmények között meg fogja becsülni. A kitüntetés átpolitizálásától tartva Vészy Mátyás, a Polgári Demokrata Párt politikusa azt kezdeményezte, hogy a díj kizá-

rólág az alkotómunka elismerésére szolgáljon, ezért a díjat politikusoknak akkor se adjanak, ha azok az alkotómunka kiváló tagjai. (*Országgyűlés Naplója*, 1948, 1001., 1004.).

Elismerően nyilatkozott a Kossuth-díjról Bálint Sándor, a Demokrata Néppárt képviselője, kiváló etnográfus is. Felszólalása első felében megemlítette, hogy a régi rendszer nem jutalmazta megfelelően a tudományos-művészeti teljesítményeket, ezzel szemben a demokrácia már eddig is sokat tett az alkotómunka megbecsülésére. A díj alapítását Bálint Sándor úgy értelmezte, hogy az állam magára vállalta a mecénás szerepét, és azt jónak tartotta, ám komoly fenntartásai is voltak. A professzor beszéde második részében azt fogalmazta meg, hogy attól fél, hogy csak politikai érdemeket jutalmaznak. Ennek megakadályozása érdekében Bálint Sándor azt remélte, hogy a Kossuth-díj bizottságban a tudományos élet képviselői is helyet kapnak, esetleg az egyházak véleménye is kifejezésre jut. A Demokrata Néppárt képviselője a Kossuth-díjat a politikai érdektől féltette, amikor kijelentette, hogy abban bízunk: a jutalmat nem a pártkoalíció, hanem az egyetemes nemzeti koalíció szellemében fogják odaítélni (*Országgyűlés Naplója*, 1948, 1006–1007.).

A felszólalásokra reagálva a baloldali kisgazdapárti kultuszminiszter, Ortutay Gyula kifejtette, hogy a Kossuth-díj odaítélésénél a nemzet végső érdekeit, a nemzet legmagasabb értékét szolgálja. A miniszter kifejtette, hogy a Kossuth-díj nem egy neobarokk díj kíván lenni a magyar kultúrában, ellenkezőleg, beépül a magyar művelődéspolitikába, és az alkotó embert kívánja jutalmazni. Ortutay Gyula azt is kihangsúlyozta, hogy a Kossuth-díj egyik alap gondolata és kiemelkedő mozzanata az egyéni teljesítmény jutalmazása (*Országgyűlés Naplója*, 1948, 1010.).

² A PTI Archivumában az MKP PB döntés eredeti okmányait nem találtam meg, viszont a párt hivatalos lapja, a *Szabad Nép* „lehozta” a határozatot.

Február 13-án szólalt fel Andics Erzsébet ideológus-történész, az MKP képviselője. Az alkotó tevékenység és a politika szétválasztásával kapcsolatban arra emlékeztetett, hogy a törvényjavaslat egy szóval sem beszél politikai tevékenységről. Andics Erzsébet állást foglalt a mellett, hogy haladó politika nem lehetséges haladó tudomány nélkül, és hogy a demokrácia nem szilárdulhat meg a nélkül, hogy tudományos téren, a technika, a művészet, a termelőmunka terén ne érjünk el új, az eddiginél hatalmasabb eredményeket. Andics Erzsébet szerint a Kossuth-díjjal az állam a maga tekintélyével és anyagi súlyával segítségével siet a tudománynak és a művészetnek. A díjat a kommunista képviselő művelődéspolitikailag azért tekintette jelentősnek, mert az állam a maga ügyének tekinti a tudomány és a művészet fejlesztését. A Kossuth-díj céljának tartotta azt is, hogy megszüntesse a magyar tudósok, művészek égbekiáltó nyomorát (Országgyűlés Naplója, 1948, 992., 993.).

Andics Erzsébet szerint a díj cáfolata annak, hogy a demokrácia nem becsüli a kultúrát, és bizonyítéka annak, hogy van érzéke a tudomány kérdései iránt, és cáfolata annak is, hogy a demokrácia nem ismeri el az egyéni teljesítményt (Országgyűlés Naplója, 1948, 992., 993.).

Andics felszólalását követően a volt illegális kommunista tanító, Ilku Pál kiemelte az MKP-nak az alkotómunka elismerését jelentő Kossuth-díj létrehozásában játszott szerepét. Szerinte különös jelentősége a Kossuth-díjnak azért is van, mert a Horthy-korban a legjobb művészek, tudósok, írók, a magyar kultúra élharcosainak erőfeszítését közöny kísértte az államhatalom részéről. Ilku Pál kifejtette azt is, hogy a Kossuth-díj színvonalát semminek sem engedik alárendelni, minek következményeként az irodalomban,

a művészetben és a tudományban egyre igényesebbek lesznek az alkotók (Országgyűlés Naplója, 1948, 997.).

Ilku Pál felszólalásának értékét ugyanakkor csökkentette, hogy a kommunista képviselő megjegyzései a Horthy-korszak kitüntetéseit illetően nem teljesen felelnek meg a valóságnak. A korszaknak is voltak kitüntetései, a preferenciák természetesen eltértek a kommunista szempontoktól.

Február 15-i felszólalásában a Szociáldemokrata Párt képviselője, Kárpáti Aurél is örömmel köszöntötte a Kossuth-díjat. Emlékeztetett, hogy az SZDP a Horthy-korszakban sem hagyta figyelmen kívül a tudomány és a művészet kiválóságait. A demokrácia kötelességének tartotta, hogy az elkövetkező időkben is kellőképpen felkarolja a művészetet, a tudományt és mindazokat az ágazatokat, amelyek a maguk tudását a demokrácia szolgálatába állítják. A Kossuth-díj Kárpáti szerint is cáfolata annak, hogy az SZDP csak a munkásokat értékeli. Ezentúl a tudósok és a művészek már érezni fogják, hogy nincsenek elhagyatva, és a demokrácia tekintete feljűk irányul (Országgyűlés Naplója, 1948, 1000.).

A jelölőbizottság felállítása és az első kitüntetettek

A törvényjavaslat parlamenti elfogadása után a Kossuth-díjra jelölő bizottság megalakítására Ortutay Gyula elnökletével március 2-án értekezlet ült össze a Vallás- és Közoktatási Minisztériumban. A bizottságok elnökének Ortutay Gyula VKM-minisztert, titkárává Tolnai Gábor irodalomtörténészt, a Széchenyi Könyvtár főigazgatóját nevezték ki. (*Kis Újság*, 1948. március 4.)

A Kossuth-díj jelölő bizottságába a következő személyeket jelölték: Horányi Béla, Rusznyák István, Komondi Zoltán, Novo-

bátky Károly, Kalmár László, Szalai Sándor, Fogarasi Béla, Várkonyi Hildebrand, Ember Győző, Schöplin Aladár, Bóka László, Kmetty János, Hont Ferenc, Csala István, Gém Ferenc, Kossa Roland, Stolmár László, Mérei Ferenc, Weil Emil, Dobis László, Szentgyörgyi István, Kiss Roland, Sólyom László és Elek Tibor (*Magyar Közlöny*, 1948, 55.).

A jelölőbizottság összetételéről megállapíthatjuk, hogy bár az elnök és a titkár baloldali kisgazda, és a tagok között néhány, a baloldalhoz tartozó SZDP-tag is megtalálható volt, a politikusok többségére azonban a kommunista kötődés volt jellemző. A tudományos életet képviselő kutatók néhány személytől eltekintve szintén kommunisták voltak. Mindössze két olyan professzor volt közöttük, aki már a Horthy-korszakban is egyetemi nyilvános rendes tanár volt, illetve egy egyetemi magántanár, aki szintén akkor szerzett fokozatot. A két háború között kinevezett professzorok közül az egyik bizottsági tag azonban a háború után rövidesen belépett a kommunista pártba. A „rég” egyetemi tanárokat így mindösszesen egy fő képviselte.

Azt is megállapíthatjuk, hogy a Kossuth-díj létrehozása körüli előkészületeknél és a kitüntetés koncepciójának megfogalmazásánál, majd a parlamenti vitában nem volt tetten érhető az a kommunista hatalmi arrogancia, ami a művelődés és tudománypolitika legtöbb területén az MKP-t ekkor már jellemezte. Az 1946 ősztől folytatott kommunista kultúrpolitika ismeretében nem volt véletlen, hogy az ellenzéki pártok aggodalmuknak adtak hangot, attól féltették a díjat, hogy átpolitizálódik, és ezáltal nem azt a célt fogja szolgálni, amiért létrehozták. Úgy gondolták, hogy a kommunista legitímáció eszöke lesz. Meglepő volt az is, hogy a máskor agresszív MKP-politikusok a parlamenti

ülésen visszafogottan viselkedtek. 1948. március 15-én 110 fő, illetve öt közösség részesült a Kossuth-díj I. és II. fokozatából.

Az első Kossuth-díj átadásánál, 1948. március 15. centenáriuma alkalmából huszonkilenc tudós részesült elismerésben. A természettudósok közül Gombás Pál, Ernst Jenő, Zemplén Géza, Szent-Györgyi Albert, Fejér Lipót, Mihálich Győző, Schimanok Emil, Vendl Aladár, Vadász Elemér, Laki Kálmán, Staub F. Bruno, Hoffmann Sándor, Bognár Rezső, Jancsó Miklós, Ivanovics György, Jáky József, Turán Pál, Öveges József és Széchy Károly. A humántudományok képviselői közül Kossuth-díjat kapott Kodály Zoltán, Lukács György, Horváth János, Németh Gyula, Erdei Ferenc, Molnár Erik, Sík Sándor, Kemény Gábor, Kardos László és Kis Lajos (*Népszava*, 1948. március 14.).

A természettudós kitüntetettek között több baloldali gondolkodású professzor, illetve a két háború között mellőzött kutató is megtalálható volt. A díjban részesültek egy része korábban a Magyar Természettudományi Akadémia tagja volt, de volt olyan kitüntetett is, aki az igazolások és a bélista idején a baloldal által támadott professzorok közé tartozott. Meglepő, hogy a Kossuth-díjasok között szerepelt még Szent-Györgyi Albert és Laki Kálmán is, holott ők 1948 márciusában már nem tartózkodtak Magyarországon. Laki 1948-ban már a Leedsi Egyetem vendég-professzora volt, később az Egyesült Államokban telepedett le. Szent-Györgyi Albert pedig még Laki távozása előtt Amerikába emigrált a kommunizmus elől, és ott folytatta tudományos kutatásait.

A kitüntetések visszavonása a nemzetközi kiválóságok esetében valószínűleg azért nem történt meg, mert az első Kossuth-díj odaítélésekor nagyon nagy legitímációs fon-

tosságot kapott a két kutató tudományos rangja, különösen jelentőséggel bírt a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert. A „törlést” ekkor nem engedhette meg magának a hatalom, de az MTA 1949-es „reformja” idején már mindkettőjüket kizárták a testületből.

Az elismerésben részesültek közül többen voltak olyanok, akik már 1945–1946-ban beléptek a Magyar Kommunista Pártba, illetve egyetértően támogatták az MKP politikáját. A humán tudományok kitüntetettjei közül csak Kodály Zoltán, Horváth János, Sík Sándor és Kis Lajos nem volt baloldali gondolkodású, illetve kommunista kötődésű. A bölcsezszer között többen már az illegális KP tagjai voltak, akadt köztük olyan is, aki a háború után vált kommunistává, illetve szimpatizált a kommunizmussal.

A felterjesztést determináló „háttér” ismerete ellenére kijelenthetjük, hogy az első kitüntetésben részesült Kossuth-díjas tudósok magas tudományos színvonalat képviseltek, és későbbi munkásságukkal is bebizonyították: érdemesek voltak a kitüntetésre.

Összegzés

A totalitárius rendszer kiépülésével a művelődés- és tudománypolitika is a taktika szolgálatává vált, aminek következményeként a torzulások nagyrészt leképződtek a díjak odaítélésénél is. A tudományos Kossuth-díjasok többsége – a hatalmat direkt kiszolgálók-

tól eltekintve – azonban a legsötétebb diktatúra éveiben is többnyire szakmai-erkölcsi értékeket képviseltek. A díj így minden hibája ellenére nemcsak a kommunista kultúrpolitika legszínvonalasabb kitüntetése maradt, hanem a rendszerváltás után is az egyetlen folytonosságot jelentő, nagy presztízsű állami elismerésnek tekinthetjük.

Az 1948-as alapításhoz képest a Kossuth-díj területén annyiban történt változás, hogy a kitüntetésnek 1951-től három, 1953-tól négy fokozata is volt. A tudományos teljesítményeket is elismerő díj 1963-ban új állami kitüntetést kapott. Ebben az évben alapították ugyanis az Állami Díjat, amely a gazdasági, tudományos, műszaki eredmények elismerését, a gyógyító, oktató munkában és a természetben kiemelkedő teljesítményeket jutalmazta. Kossuth-díj 1963-tól elsősorban a magas színvonalú kulturális és művészeti alkotások és tevékenységek elismeréseként adható. A tudományos kiválóságok jutalmazását jelentő Állami Díj a rendszerváltozással megszűnt, helyette létrehozták a Széchenyi-díjat. A legmagasabb állami kitüntetések egyikét jelentő, több módosulást megélt Kossuth-díj presztízse azonban változatlanul magas maradt. 2018-ban már hetven éves lesz.

Kulcsszavak: *anyagi juttatások, erkölcsi elismerés, redistribúció, Kossuth-díj bizottság, kitüntetett díjazottak*

IRODALOM

Gergely Jenő – Izsák Lajos (2000): *A huszadik század története*. Budapest: Pannónia Kiadó

FORRÁSOK

Kis Újság; Magyar Közlöny; Népszava; Szabad Nép; Szabad Szó; Országgyűlés Naplója (1948): *Országgyűlés Naplója*, I–III. köt., Hiteles Kiadás. Bp., Atheneum Irodalmi és Nyomdai Rt. Könyvkiadója. Párttörténeti Intézet Archivuma (PTI Arch.)

ÉLELMISZER EREDETŰ MEGBETEGEDÉSEK KÖLTSÉGEI ÉS TÁRSADALMI TERHE – MÓDSZERTANI ÁTTEKINTÉS –

Vajda Ágnes

Szent István Egyetem Élelmiszertudományi Kar
vajda.agnes.gizella@phd.uni-szie.hu

Kasza Gyula

PhD, Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal

Az élelmiszer-fogyasztással összefüggésbe hozható megbetegedések társadalmi költségeiről szóló első jelentősebb tanulmányok az Egyesült Államokban az 1980-as, illetve 1990-es években születtek (Buzby et al., 1997). Az azóta eltelt évtizedek alatt az élelmiszer-biztonság kérdése – az esetlegesen felmerülő egészségügyi, gazdasági problémák és a fogyasztói bizalomvesztés következtében – világszerte elsődleges fontosságú kérdéssé vált (Ercsey-Ravasz et al., 2012, FSA, 2006). Ennek oka részben a megbetegedések következtében felmerülő társadalmi költségek jelentős mértékű növekedése. Előbbiek pontos meghatározása – számos nemzetközi példát tekintve – korántsem egyszerű feladat, hiszen a megbetegedések következtében felmerülő direkt és indirekt költségek egyidejű figyelembevételét teszi szükségessé.

A közvetlen költségek közé jellemzően az egészségügyi költségeket – mint gyógyszeres kezelés, rehabilitáció, laboratóriumi vizsgálatok, különféle terápiás módszerek – költségeit sorolják. Az egészségügyi terheket elsősorban a nemzeti egészségügyi, ill. felügyeleti szervek adatbázisaiban szereplő információ alapján határozzák meg (Pires, 2014). A köz-

vetett költségek között – ahogy Taylor McLinden és mtsai (2014) kutatásában is megjelenik – elsősorban a munkából való kiesést és a termelékenység csökkenéséből eredő veszteségeket tartják számon. A megbetegedések költségeinek vizsgálatára számos módszertani lehetőség kínálkozik, legismertebbnek a COI- (*Cost of Illness*), a WTP- (*Willingness-to-Pay*) a DALY- (*Disability Adjusted Life Years*) valamint a QALY- (*Quality Adjusted Life Years*) módszer tekinthető. A COI és a WTP a pénzben kifejezhető költségeket, míg a DALY és QALY a nem, vagy csak nehezen számszerűsíthető terheket, az egészségi állapotban bekövetkező változásokat fejezi ki.

A múltbeli megbetegedések során felmerült költségek meghatározása mellett egyre több tanulmányban tesznek kísérletet a megbetegedések jövőbeni előfordulásának és terjedésének modellezésére is. A biológiai, epidemiológiai jelenségekkel foglalkozó kutatásokban a modellezéshez – az egyedi fejlesztésű eszközök mellett – elsősorban a VenSim, STELLA és AnyLogic szoftvereket használják. A VenSim szoftver segítségével multiágens modellek (Agent-Based Modelling, ABM), illetve rendszerdinamikai modellezés (system